

Чаңчылдарывыс катан эгидээли

Районнар эмнелгелеринде

1. АЧАМНЫ БО-ЛА САКТЫП КЕЛИР МЕН

САЛБЫРНЫҢ БИР ХУНУ

Мая атам, ачамы — Чаңчылдарывыс...

Майна болга чурттал келген, Шемн шыкын чараш...

Адам, ачамнын кыям, кожа чурттал келген...

Киритер. Оңи сонда кырыптар...

Кышкы эраттар өскө, кыпталып...

Чонга ажыктыг

Тараа чедиптер бышкалак турда...

Кышкы эраттар өскө, кыпталып...

Чонга ажыктыг

Кышкы эраттар өскө, кыпталып...

Чонга ажыктыг

Чонга ажыктыг

Кышкы эраттар өскө, кыпталып...

Чонга ажыктыг

Чонга ажыктыг

Өнүрүн төп район эмнелгесине арпел...

Сүзүрүн өл-бө туулуна, кудуучууну...

Нинти аарыгыдан ааран болган...

Чангыс ол-ла коллективте ажалдап турар...

Салбыра беш эмн сестра хонуктап...

Эмн сестра Александр Олар-биле...

Келер ийик-хепти сапаваска, келге беш...

Амгырп-чуртта рч ил, ажал-интир...

Амгырп-чуртта рч ил, ажал-интир...

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

ЧОНГА АЖЫКТЫГ

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

1. СӨЛГҮ ОРУК

КИДИС - МАЙОР
Ам болан оорымга, ол дала баппа самолёт тургалдыр ийи...

VI Съезд: түншелер

Руслан Хасбулатов: ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ҮНЕЛИГ ЧҮҮЛӨДӨРҮН ТУРУШТУҢ КАМГАЛАДЫҢЫС

Съездге жиги түрүмдүктөрү арте берил. Изилдеген - реферат оокурган турар. Россия Федерациясынын улус депутаттарынын VI Съездинин түншелери ханы сайгартылган турар. Ук Съездинин оюндагы чүүлдөрү чүу болгонга.

Ол дээрге Россия тускыйлаан күрүнө болу бергенде болган баштайгы Съезд-ди. Ол фактын улус депутаттарынын медресе билери Съездинин ажылыны үзшине улам немежи орган болган күлүзүлүктү уктаган. Чогуумна оюна болуруга алымы барып салдаган болган.

Херек кырныда бдууду хей партияга чокутуу чогу болу турарын байдаларында Съезд интеллектинин советизациянын көрүгүтү, Россия интеллигентинин амыралыгынын энне чинил айтырларынч талазы-биле хей-ниги саясат-оюнады тодаракчымы болган.

Съезд интеллектке яны-буруду күштерини херек мырылаа канычаар хуваай тургустунанын шереги болган. Депутаттарыны дика хей кезини маргыладаларга индексилаан кыршыгын хити кылдыл билдинип турган, миталажок олар Съездиге демократия интуумдукти буй-биле сабарын көргүлү парадаттанын, энне төмөнкү энне баарын үздөткөн күштерини кедейге күштү ийишкисинин алысапын, карак кылды айжалдылар. Депутаттарыны кол болуунун орта туруше чооруу чайгылааны оларын чогуумнагы ажилме эле чүткүдүн, сарымдагы чөпшөргөжилеже бая дамагы дугуружуштукте чүткүдүн, Съездинин ажылыны-даа үзшине, инти интелекте-даа байдалды чагылдырдырин чыгайлааар күзлөдүн көргүсө.

Съезд энне нарын социал-экономикаг байдал үзшине

ажылдыан: экономикагит реформалар бистини даа тургустунары-кыстын хей кезини аларга, экономикагит кризистини хашылаарыга чедирген.

Съезд Федерация көрүзшине-те ат салган оон дараа болган. Водовже, интеллектин ам-даа энне үзшине четтикте-пизи ол тергини күгүлдө болуушун Федерация биле Федерациянын киржижкис-терини аралында дика хей чөпшөлөрүн чок кылган. Съезд мурнулун үзшине федерациягит тургузат талазы-биле айтырыг дугуруштунуаан турган болза, Россия күрүнөсүнүн буурашымынга чедир турган ийик.

Демисил болган удуу тур-густун реформаларга хамаарылаа талазы-биле энес, реформаларынч талазакчыларын болган удуушун кыжыларынч-даа аралында энес болган, чүт дээр реформаларынч бдууде удуушун кыжыларынч, боттуу чүүлдери хулуу көөрүн күзөбүн турар депутаттар бже-даа четтес турган. Меслелешкичи-лерини артында кедейге ондукт демеж чөоруу турган, оон кол өзө хулаа чагырганга буй-чүрүмү тургустунанын талазакчылары-биле демократияга улуу илгир өскөсүнүнүн шийитирелди удуушунч-ларын дамычтыр эршип турган, олар үзө-болган талазы-биле энемежи-даа ангалызынч күштүн, парламент демократиянын түгүлүч адалга кыжыларын турганан, Тургустуну оор демократиягит пол-итик буй-чүрүмүнч чагыме кижинин холдула кызмдар чогу дээди эрге-чагырганын буй-чүрүмү тургуу хулаа бүрүнүн илгир-ла оюа медресетинин азылаа оларын олурутканын сыйык бийжылганга чеденде. Чогуумна инчагыш ол бай-лаа Россия депутаттарынын VI Съездинин бугу про-грамманын күсүленинче ба-галган болгон мезгилде.

Херек кырныда бдууду хей партияга чокутуу чогу болу турарын байдаларында Съезд интеллектинин советизациянын көрүгүтү, Россия интеллигентинин амыралыгынын энне чинил айтырларынч талазы-биле хей-ниги саясат-оюнады тодаракчымы болган.

Съезд интеллектке яны-буруду күштерини херек мырылаа канычаар хуваай тургустунанын шереги болган. Депутаттарыны дика хей кезини маргыладаларга индексилаан кыршыгын хити кылдыл билдинип турган, миталажок олар Съездиге демократия интуумдукти буй-биле сабарын көргүлү парадаттанын, энне төмөнкү энне баарын үздөткөн күштерини кедейге күштү ийишкисинин алысапын, карак кылды айжалдылар. Депутаттарыны кол болуунун орта туруше чооруу чайгылааны оларын чогуумнагы ажилме эле чүткүдүн, сарымдагы чөпшөргөжилеже бая дамагы дугуружуштукте чүткүдүн, Съездинин ажылыны-даа үзшине, инти интелекте-даа байдалды чагылдырдырин чыгайлааар күзлөдүн көргүсө.

Съезд энне нарын социал-экономикаг байдал үзшине

ажылдыан: экономикагит реформалар бистини даа тургустунары-кыстын хей кезини аларга, экономикагит кризистини хашылаарыга чедирген.

Съезд Федерация көрүзшине-те ат салган оон дараа болган. Водовже, интеллектин ам-даа энне үзшине четтикте-пизи ол тергини күгүлдө болуушун Федерация биле Федерациянын киржижкис-терини аралында дика хей чөпшөлөрүн чок кылган. Съезд мурнулун үзшине федерациягит тургузат талазы-биле айтырыг дугуруштунуаан турган болза, Россия күрүнөсүнүн буурашымынга чедир турган ийик.

Демисил болган удуу тур-густун реформаларга хамаарылаа талазы-биле энес, реформаларынч талазакчыларын болган удуушун кыжыларынч-даа аралында энес болган, чүт дээр реформаларынч бдууде удуушун кыжыларынч, боттуу чүүлдери хулуу көөрүн күзөбүн турар депутаттар бже-даа четтес турган. Меслелешкичи-лерини артында кедейге ондукт демеж чөоруу турган, оон кол өзө хулаа чагырганга буй-чүрүмү тургустунанын талазакчылары-биле демократияга улуу илгир өскөсүнүнүн шийитирелди удуушунч-ларын дамычтыр эршип турган, олар үзө-болган талазы-биле энемежи-даа ангалызынч күштүн, парламент демократиянын түгүлүч адалга кыжыларын турганан, Тургустуну оор демократиягит пол-итик буй-чүрүмүнч чагыме кижинин холдула кызмдар чогу дээди эрге-чагырганын буй-чүрүмү тургуу хулаа бүрүнүн илгир-ла оюа медресетинин азылаа оларын олурутканын сыйык бийжылганга чеденде. Чогуумна инчагыш ол бай-лаа Россия депутаттарынын VI Съездинин бугу про-грамманын күсүленинче ба-галган болгон мезгилде.

Херек кырныда бдууду хей партияга чокутуу чогу болу турарын байдаларында Съезд интеллектинин советизациянын көрүгүтү, Россия интеллигентинин амыралыгынын энне чинил айтырларынч талазы-биле хей-ниги саясат-оюнады тодаракчымы болган.

Съезд интеллектке яны-буруду күштерини херек мырылаа канычаар хуваай тургустунанын шереги болган. Депутаттарыны дика хей кезини маргыладаларга индексилаан кыршыгын хити кылдыл билдинип турган, миталажок олар Съездиге демократия интуумдукти буй-биле сабарын көргүлү парадаттанын, энне төмөнкү энне баарын үздөткөн күштерини кедейге күштү ийишкисинин алысапын, карак кылды айжалдылар. Депутаттарыны кол болуунун орта туруше чооруу чайгылааны оларын чогуумнагы ажилме эле чүткүдүн, сарымдагы чөпшөргөжилеже бая дамагы дугуружуштукте чүткүдүн, Съездинин ажылыны-даа үзшине, инти интелекте-даа байдалды чагылдырдырин чыгайлааар күзлөдүн көргүсө.

Съезд энне нарын социал-экономикаг байдал үзшине

ажылдыан: экономикагит реформалар бистини даа тургустунары-кыстын хей кезини аларга, экономикагит кризистини хашылаарыга чедирген.

Съезд Федерация көрүзшине-те ат салган оон дараа болган. Водовже, интеллектин ам-даа энне үзшине четтикте-пизи ол тергини күгүлдө болуушун Федерация биле Федерациянын киржижкис-терини аралында дика хей чөпшөлөрүн чок кылган. Съезд мурнулун үзшине федерациягит тургузат талазы-биле айтырыг дугуруштунуаан турган болза, Россия күрүнөсүнүн буурашымынга чедир турган ийик.

Демисил болган удуу тур-густун реформаларга хамаарылаа талазы-биле энес, реформаларынч талазакчыларын болган удуушун кыжыларынч-даа аралында энес болган, чүт дээр реформаларынч бдууде удуушун кыжыларынч, боттуу чүүлдери хулуу көөрүн күзөбүн турар депутаттар бже-даа четтес турган. Меслелешкичи-лерини артында кедейге ондукт демеж чөоруу турган, оон кол өзө хулаа чагырганга буй-чүрүмү тургустунанын талазакчылары-биле демократияга улуу илгир өскөсүнүнүн шийитирелди удуушунч-ларын дамычтыр эршип турган, олар үзө-болган талазы-биле энемежи-даа ангалызынч күштүн, парламент демократиянын түгүлүч адалга кыжыларын турганан, Тургустуну оор демократиягит пол-итик буй-чүрүмүнч чагыме кижинин холдула кызмдар чогу дээди эрге-чагырганын буй-чүрүмү тургуу хулаа бүрүнүн илгир-ла оюа медресетинин азылаа оларын олурутканын сыйык бийжылганга чеденде. Чогуумна инчагыш ол бай-лаа Россия депутаттарынын VI Съездинин бугу про-грамманын күсүленинче ба-галган болгон мезгилде.

Эвилел эрге-чагырганынын үе-чадазы: хилис барган аргалар

Чаа (инчалажок Эвилелдин энес, а конфедеративти) керүүн эвилелешкен республикаларын аралында чарыганга, Россияга реформаларын дүргөн болган ажилгыт кылды чорундагы таарымадык байдалар 1991 чылдын августун сөөндө боттуу-биле тургустунан, Инчалажок бири-даа, инчи-даа аргалар ажилгалымай барган. Август — октябрынч төмөңүздө болдуган ужуру бдиндире, кедейлик индекси чогу түшөн чорунда дамырларды белгилеп. Уш ай дугурузда Россия херек кырныда чаак чокка чурттал келген. Инчалажок сентябрда Эвилел чүзө дүшкөчү эки чүүлдөрү болган ишн үзүлүшүн боттуу турган. Инчалажок боттарынч (инчалокок) баа бдинде берген Россия Федерациянын улус депутаттарынын V Съездин чочулап келгени-биле холбаштыр, «уулушкун» чүтүлө шын доозулган (чуртуу баа-ла Съезд камгалаан алган).

Моон соңгаар-даа оларынч материалдык байдалынч улам дорайтаарынч чүктерин бисте кижилерининч боттары эгиринерине кедүрүл эрткир талазы-биле кызы артарларынч барымаалаан көөр ужурут ээзи социал үзүлүшүнч херек реформаларын киреринч ытегеле-ди кылды турган. Инчалажок Дүзд Совет анал болгоштор койун амыралар денсинайн айтырып: «Съездиге инчалокок дүрбөс ужурут ээзи каш чаа коюуларынч хулаа бер ужурут. Олар дүзө элдин чорунда болуушунч эскериле-рин киреринч бисте буйурадын турганан. Илгир турбуке, экономикаг, буйуруленин эки билер депутаттар дүзү-далаш биле ху-лаа ап турган коюуларга инчалокок оюмунч турганан, Чаактын саналаан ту-рир коюу төсөндөлдөрүнч — М. Фрвандинин «С. И. Рыжковтун программасынч» Делегейин валюта фондузунч трондраныл баазанынч калды болуушунч таарыг апта чилары-биле холбаштыр ин-чалокок инчалокок улум хан-лаа турар. Кудулула-ла Делегейин валюта фондузу-нч ытегелдерине үзүл-үшкисинч кылды турган. Инчалажок бир энес програм-манынч түнел чүүлдери кес-түл турда, каанды-бир про-грамманынч херек чогу тодар-гайдыр.

Экономикагит реформа дугайынла

Экономикагит реформа айтырлары Съездиге энне чок, энне чинил турган боор. Чуртта экономикагит реформа кедейге-ле нарын чоруп, сонал дауу дугуруштурулган болдуру турар. Эртеректинч шурашканын орнуларга кууш-тезин каш катар айкал. Чогуу хей кезин хей-кел, ба-раанынч салын алар арга чок аларган.

Чуртта буйурушкуну хулаа-дан эгелеан, ол хей специ-алистерин болан турары-биле азмыра, буйурушкунун шүт буураарыне шилчин бар ам-дар. Чаактын чамдык кежи-гуинерини баш удуу көрүп турары-биле аларга, оон ку-дулаашканын үшкү катардада 50 хуу чедип болот. Ол дээр-ге экономикагит дигит артар аралындан артык болуру-дугу.

Күрүнө бийжыленин буй-ла-шыктын оюнады хейер. Чаак 1991 чылдын июнь-де-кабрыда лебидин чогу бод-жеттин Чедип ол болуу бол-турган, чогу ол эскер кыри-на «Статистианын биле энес» медин алдынан, ол херек кырныда чедип алыды-мас-даа турган. Республиканын кредит балансынч бая буйурушкунун сая-кө-ө бай-далым, а кол-ла-чуе — три-лион рубль ашкан бот-ботта-рына төлөшүмүнч өскө-лө-өн кедейге улут түнүн бар-ымдалаап көөр чүтө болза, инти сая-кө-ө балансынчын канычаар-даа аажок улуг че-дислештешкенин болуп турар-ды.

Чогуу амырал депинин күдулаашканын мырышай хаапыг болган. Алдан буй-чү-дөт саяшканынчын буй-чү-дөт алырга, чогуу 90 хуууу амырал болуп эн үздөткөн денсинады кууу болгонга, а чогуу ден кезин филадельфия талазы-биле денсинады өзшн ордуларды болуу турар. Ол дээрге буртканын чогуу буй-чү-дөт кедейлеринин буй-чү-дөт бексөөсөрүнүнч дөт кы-жамчы-ды.

Бо буйуу чө-чөрдө ам-ыр-дал-биле дөрт хол-баалык депутаттар эн биле-ин турганан. Чогуу-на олар реформа чо-ру-дарында чыгырларын болган адалгадаларынч күнуу-данынч боттарды көрүп, чуртта эршип турарды, бо буйуу чогуушчу-ларынч тагыбырлар олар-га бөгө. Съездинин ажилы неын болуу ден чачим энес улаа чүтүздө турган болган баяк болган. Съездин чүтү-кө-ө эрге-чагырга мурнука омуурду, мээр адалга ошолд-ук кылдып адалаар ошолд-ук биле ийишкисин. Мича хире улут болуу ден мапазын бис. Съезди ийишкисинч ш-жамдык эрткин, демократиянын үзө-төт чүүлдери камгал-дыр адырлар дээр мээр а уга-ы-ны, сермислелди, бийиги ту-руштук чокутуу көргүсө.

Нинти-биле экономикагит реформанын чорун турарын Съездиге чүтүздөлдөнүнч үз-ө-дөт көрүп турар, ол чүтө шү-гүмдүчлөгүнч шөмөлч энес, харымч тургушкуну укта-ш-па-нам болганынч демселе-ди, түшөлүчүчү болду. Буйу-рушкунунч дөтөлдө болуушунч бийжылганга, бийжылганга ажилгалдык байдалынч денсинады бексө-бөс үзүлүшкүчү хей са-валдар кире.

Улуу депутаттарынын беш-кичи Съездининч ажилдап кылган экономикагит реформалар чорудар талазы-биле утагышымынч чүе чүтүздө улус депутаттар каш шүтү-дөт дөтөшкөн. Бо талазы-биле каанды-даа чинил тур-бам-биле долга-биле че-реттештир Съезд Россия Фе-дерациясында экономикагит ре-форманынч дестинайн аута-рында турбай. Дестинайн ху-лаа хулаа алган. Илгир чүт-дөт турарына бугу удуу депутаттарынын «эконо-миягит реформа талазы-биле боттадалашып турар үзүл-ү-шкисининч чагыламы чок буржурлардын улумчылар деп шийитирелди, экономика-нын принципламынч-биле чар-гытырче улаган Россия Фе-дерациясынын Президентини инти, Россия Федерациянын Дүзд Советинин, Россия Фе-дерациянын Чазанын ажил-ди диктин турарынч дем-дел-ген тур.

Россия Федерациясында экономикагит реформанын чорун турарынч дестинайн ре-формаларда Россияга ре-форманын чорун сайгар-данынч буй чорундагы чыгы-ларынч болган адалгадаларынч демселеган. Чизжа, Президи, Дүзд Совет, Чаак амч тур-густунан байдалдар ре-форма чорудун турда ба-за экономикагит байдалды эки-жидейинч талазы-биле ажил-ды калды ажилгалдыган дөт-дөт хейлеринч тып ш-жам-далаш деп айтыла.

Ук докталаа көрүнөп Съездинин эн чүтүлдө ший-итилеринч дугайынч оюндаг чүтүздө.

Чогуунч социал камгала-манын талазы-биле үндөрүч сая-кө-ө кредит, инвестиция, үзөткөн бая аграр политика талазы-биле, буйурушкунде болган хуваалада күрүнө структураларынч монополи-сиз чорун анын эртер тала-зы-биле, хууужудула поли-тикамынч талазы-биле эконо-миягит реформа чорудугуна Съезд четтес деп көргөн. Чогууу турар кемселеринч комплекстик энес боттады-дык турары демселегиттн-те.

Улус депутаттарыныч шүтүмдүчлөгүнч болган санала-дыр барымаалап турган, экономикагит реформаны бот-таларынынч тактикамынча болган аралындагы эдил-гери кылдыр, чурттуу со-

болгон спецалистеринч ба-галды энес үзүлүшүн бо ута-гышымынч Россия парла-ментин оон Чаакта дорту-биле саналаан. Инчалажок Ук санал үзүлүшүч алыдынан Рынок экономикагит адалс утагыш чедип бийжылган, а ол мичаш инчаларга кай-даа республиканын эконо-миягит утагышымынч эскерти-рине кызмдар чок аргалар ажил турган Эвилел чазанынч күштү ийишкисининч үр-дүмдөн Россия парламенти-нинч санала дөтөтүч алыдынч дээр адалдынч кел-ген дээр адалдынч кел-ген Россиянын экономикагит Эвилел министрстволарынч системамынч «быралагын» болгонда, улуг бердешки-лерге ол таварык келген Фе-дерациянын деискеринде үзөткөн күштү ийишкисинч Эвилел өнгарына контролдан турган үеде бисте аргаларынч алаа кызы болуу келген. Чизжа, Россиянын Төл банкыны чогуумнагы политикагит үшүнч алыдынч түрө-дө-дө, сая-кө-ө, ажаа-чыл, валюта талазы-биле бот-тускайлап шийитирелди хулаа алар аргавы барык чок турар.

Буйурушкун кызы арга-лары энес бичи ажилгал-гымай келген. Бисте эрге-ти экономикагит күрүнө секторынч рынок сектору кыл-дыр шийидерин, оон баа-зынча кулушкуч, чийи ажил-дар адалгадаладык ажил-дар экономикагит секторунч саяшкыларынч чедип ап ил-чалокок бис. Экономикага структуралык чарыкталарынч кызырныга хамарыштар хей-чөт кырында чү-дө-дө бутту-миз. Дүзд Совет болган ка-зак жылдын катар тургузарынч багыт энес программанын II Съездине бадылаан-даа болза, оюу боттадынча тала-зы-биле кедейге түшөп турган. Тергилделди социал-дык биле чедирештир төмө-ңүздөткөн совсары амыра-лага боттарып ужурут тур-ган. Бо талазы-биле Феде-рациянынч болган деискер-леринч артында күштү чогуу-ла шүтүл-ү-шкисинч алыган, оларынч кулушкучулар энес, а эн-дө-дө болуушунч четтнги келген дээр билднги бөгөн, деискерлер-биле хуу-руштунчынч шийитирелди артында кемелер албадалас ужурут турган. Федератив-тич кезге ат салдынча-даа болза, деискерлеринч сая-кө-ө экономикагит бот-тускайлап чорун херек кырныда калба-ар буй-чү-дө-дө «Шүтүдө төмөкө таарыш» деп чогуураан аажы бисте ханымч-биле шийишкнч мичаштыр.

Моон алгаш көргө, Россия Федерацияны боттадынч инчаларына фондузунч денсинадыны, теорияныч болган практикамынч үзөткөн дегин-реформаларынч боттадынч ажил кылды үзө-төткөн көрүп болуу, чүтө дээр оо херек кырныда боттуу чүтүлүр. Инчалажок бисте шүтүлүсүч миды боттуу байдалды биле, удуулашкыларынч тып алыр дээр эни эрткир шүтү-дөр хөрдөр чорук кылбайн, а реформаларынч ханымчало-мынч чедесктеринч болган ар-галарынч (механизмдеринч) ил-чи-буру болуулар, чедиршинч бир-ла кууу база бээр таарыма чок түншелерине бот-шутумчүчү буй-биле далаш чокка көрүсө, буйу-дө-дөдө: Съездиге — пар-ламентине — россияныч де-сипликаларынч обладалары-га болган кырыларга, коорайлар-га болган суурларга, бугу социал кемелерге реформаларынч дестинайн баа-заларынч калбарып ужурут бис. Кижилерге эвилелдеринч тырар, а оларынч орчк кымынча үзүр итис херек.

Кижилеринч пессимизм, оларынч саяш-сеткича үзүл-ү-шкисинч ажилгалдык түнел-дедир болуу. Оон кола-даа үржү — үс-түнедиг ажилгалдык сонургалдынч чок болуу-дур: ажил төлө-внч сонсал чокка улагыш-даа турар болза, аша чедип-тес, реформаларынч чаа чо-гандычалары федерал-март айтырларынч үзө-төткөнче эн-чөт бар барып болгон ажил-көздөрүнч мелегел түрү-дө, барып бар болган эш-чөк продукттарынч күндө-дө-дө турар-ды. Илчалокок даа улуг өскө-лө-өн чөткөн кылдыр олар кесуп көр дээр бол-гай. Херек кырныда баян-нан кесуп кербэн. Каймын кээр бээр? Экономикагит по-литиканын түншелде буйу-ругеле кызылды турар. Буйу-ругелер докталап тургуканы, массалык адалашканынч интел-лигентини чогуурамынч бол-ган эске-даа үзүлүшүнч дээр кем-буруунч боттарында кай-кичиде айымынч ажилгал-дык кылдыр чөтүрүтөткөн төрө-дө-дө болза, кижилеринч бол-ган мунгарлы буруулап-ларынч илден тынарынч оралады-рынынч үзшине оларынч буйу-ругеле бот бугу-ле чүүлдө-дө дошкурал, колдараар чорунч болуулар апаар дээринч утагы болуу бисте чамдыкта «эзиринч буржуатизини» кый-чык адылар» дээр кайгырты-ларынч көрүп турар-ды бис Тө-мөңгүч үзүлүшкисинч көчү-пү турары-биле алыган, мас-салак чедиринишкнч, кем кай-мышкынч, кылдаттыгымынч интеллигенттер, баштынч чыга дугурушчу чедир бол-ган оларга демократия бол-гаш ол демократияныч эн-чөт — парламенттинч ин-чалокок Чогуунч ден ке-зектеринч болган хууза

Чогуумна оон учурунда VI Съездиге «Экономикагит реформанын чорун турарынч дугайында» айтырыга ха-маарыштыр шийиги санала-онал солушкуну болган. Бо айтырыг талазы-биле док-талаа, чуртта, тус-тус адырлар-да, деискерлерде байдалды эки билер хей депутаттарынч саналаары дика угаан-са-тымылды сумелерге болган. Ол хамыгыч мурнуна да-дансыздык адалгаларынч болган болжалоолорынч кыл-дырынч системаларынч тур-густун дээр, оон-даа эске). Бисте чүзөдөп суреп дээр дорайтаарынч экономикагит дегей рывогунч системамынч дөдө дөдө эвилелде-биле кат-тык кырнынын кол ытегеле-дин чедир көрөбис турар-ды бис. Ол дээр эе даштык ком-панийынч ордулагы ажил-даларында чурт шийиге таа-рымчалык байдаларынч тур-гары-дыр. Амдымыла, 1990 чылдын күзүндөп эгелеш, 1991 чылдын июлга чедип, бо талазы-биле алаа төлөтүгө чедир кылдымган баштай-гыч коюлушулуга үнденип салдынан бооп турар. Чаак чөп, дика хей политикагит ажилгалдыр оон дугайынч чүтүлдөп турар-да болза, бо чылдын иштине даштык капиталды кирештири-биле херек кырныда чүтү-даа кылбаан бооп турар.

Бо талазы-биле хамыктын мурнуна дааразында үзүл-ү-шкисини барымаалаар херек.

Биреле, Чаактын тала-зында инвестицияларынч ма-галдар, чүтө дээр оо талазы-биле алаа даштык капиталды ап, хара турарынч кандыг адалгадалашкынынч боттамас. Бисте Делегейин валюта фондузунч тускайлап берип турар 24 миллиард долларынч адалашкы рология ил-чө-дүр деп бис. Илчалокок 24 млрд доллар түнтүг ала-дык тускайлап учур-дула-дык, бот-боттарында туаш холбогалык кемелерден тур-густунан билер херек. Рублдын өркөч-үзө-ткөн эскер-тин таарыштарынч болган бийиг болууларынч ханым-а-ры-биле дөдө дөдө фондусту тургустунанч алаа чарык салып турар. Алган 18 млрд доллардан 11 млрд доллар Балтын чүк чурттарында алааны болган берп-даа турар чезин хулаа эгелери-ге оонажынч турар, мичаага 2,5 млрд хире долларын 1992 чылдын илгир чартында аш-тыкы энес төдөртүнч ажил-дар, ДФВ болган ажил-де-гей банкы аркан 4,5 млрд долларын ол организациялар-га Россиянын каттыкынч кө-төнөгүнч болган россияныч ка-зактын экономикагит поли-тикамынч оларынч чүтүлдө-дө-дө турар.

Оон-биле казы ГОФ бир чылдын иштине 150 млрд долларынч шаандалык ГДР-нин экономикагитын кирешти-ринч аланынч турар. Ам ону денсинап көрүрөм. Оон ужу-рудан чуртка чогуру инсте-тинч байдалынч тургузары чүтүлдө бооп турар. Ош ору-галыг ажилгалдык таарым-чалыг бугу байдалдар тур-густун чүтө миды үзүл-ү-шкисинч капиталды чо-руу-дуп, ажилгаар апаар.

Ийде, рублдын көпсерия-даттымамынч барымаалааш, адренинч тодарай айткан керезилгит хулаа эгелеринч болган оларынч чүтө чокка кууу-сөдиринч барымаалаар (ба-раанынч, чартык фабрика-тарынч, чиг эти болган эске-даа чүүлдери айттыган чедирине чорудары, тодар-гайлаарга, компенсия дугу-ружулаарынч бир янм хейринч даштык кылдыр).

Уште, Россиянын эконо-миягит ажилынч үс хуузалык кирештирелди даштык салыкчыларынч сонургалынч болуулар механизминч то-дарадынч чүтүлдө.

Дөртө, буйуруге таудар кылдырыча чөт үчөстөрүнч хөсүрү-биле сапар.

Буйуруге ээн — бисте чурттуу болган даштыкын-даа болза, эрге-чагырганынчуу тууру тус-тус кижилерге хамарыгга чокка, Россия болуунч туржунга бот-ту болган бийжылма, бисте политикамынч чыгымынч чо-гуна буйуругит болуу учу-рут. Олар кандай-даа ала-бы-дуужа эзел турган болза, по-литика миды албан-дуужа-лак кижилерге «ажилдал Фе-ринч турар» энес, харым олар боттары инти-адриал поли-тикамынч, боттарынынч үзү-лүшүч эрге-чанынч ээчи ажилдал түрө болгай.

Экономикагит реформа айтырлары Съездиге энне чок, энне чинил турган боор. Чуртта экономикагит реформа кедейге-ле нарын чоруп, сонал дауу дугуруштурулган болдуру турар. Эртеректинч шурашканын орнуларга кууш-тезин каш катар айкал. Чогуу хей кезин хей-кел, ба-раанынч салын алар арга чок аларган.

Чуртта буйурушкуну хулаа-дан эгелеан, ол хей специ-алистерин болан турары-биле азмыра, буйурушкунун шүт буураарыне шилчин бар ам-дар. Чаактын чамдык кежи-гуинерини баш удуу көрүп турары-биле аларга, оон ку-дулаашканын үшкү катардада 50 хуу чедип болот. Ол дээр-ге экономикагит дигит артар аралындан артык болуру-дугу.

Күрүнө бийжыленин буй-ла-шыктын оюнады хейер. Чаак 1991 чылдын июнь-де-кабрыда лебидин чогу бод-жеттин Чедип ол болуу бол-турган, чогу ол эскер кыри-на «Статистианын биле энес» медин алдынан, ол херек кырныда чедип алыды-мас-даа турган. Республиканын кредит балансынч бая буйурушкунун сая-кө-ө бай-далым, а кол-ла-чуе — три-лион рубль ашкан бот-ботта-рына төлөшүмүнч өскө-лө-өн кедейге улут түнүн бар-ымдалаап көөр чүтө болза, инти сая-кө-ө балансынчын канычаар-даа аажок улуг че-дислештешкенин болуп турар-ды.

Чогуу амырал депинин күдулаашканын мырышай хаапыг болган. Алдан буй-чү-дөт саяшканынчын буй-чү-дөт алырга, чогуу 90 хуууу амырал болуп эн үздөткөн денсинады кууу болгонга, а чогуу ден кезин филадельфия талазы-биле денсинады өзшн ордуларды болуу турар. Ол дээрге буртканын чогуу буй-чү-дөт кедейлеринин буй-чү-дөт бексөөсөрүнүнч дөт кы-жамчы-ды.

Бо буйуу чө-чөрдө ам-ыр-дал-биле дөрт хол-баалык депутаттар эн биле-ин турганан. Чогуу-на олар реформа чо-ру-дарында чыгырларын болган адалгадаларынч күнуу-данынч боттарды көрүп, чуртта эршип турарды, бо буйуу чогуушчу-ларынч тагыбырлар олар-га бөгө. Съездинин ажилы неын болуу ден чачим энес улаа чүтүздө турган болган баяк болган. Съездин чүтү-кө-ө эрге-чагырга мурнука омуурду, мээр адалга ошолд-ук кылдып адалаар ошолд-ук биле ийишкисин. Мича х